

I

Η ΠΡΩΙΜΗ ΦΑΣΗ:
Η ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΣΕ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟ ΚΛΑΔΟ

1. Πομπιστική Ιστορία vs Διαφωτισμό (6-43)

2. Ψάνκε ως το 1848 -

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Ο κλασικός ιστορικισμός
ως ιστοριογραφικό μοντέλο

ΣΤΕ ΑΡΧΕΣ του δέκατου ένατου αιώνα συμβαίνει σε όλο το δυτικό κόσμο μια ριζική αλλαγή του τρόπου έρευνας, γραφής και διδασκαλίας της ιστορίας, καθώς αυτή μετατρέπεται σε επαγγελματικό γνωστικό πλάδο. Ως τότε υπήρχαν δύο κυρίαρχες παραδόσεις γραφής της ιστορίας: η μία ήταν βασικά μαθησιακή και αρχαιογνωστική, και η άλλη επιστημολογική λογοτεχνική. Περιστασιακά μόνον, όπως στο έργο των μεγάλων Βρετανών ιστορικών του δέκατου ένατου αιώνα, στον Γίββωνα, τον Χιουμ και τον Ρόμπερτσον, ενώνονται αυτές οι δύο παραδόσεις. Ο νέος γνωστικός κλάδος της ιστορίας που εμφανίστηκε στα γερμανικά πανεπιστήμια τόνισε τη διδακτική πλευρά της ιστορίας, ταυτόχρονα όμως ελευθέρωσε τη διδασκαλία από τη στενή αρχαιογνωσία και οι καλύτεροι εκπρόσωποί του διατήρησαν μια αίσθηση λογοτεχνικής ποιότητας. Είναι σημαντικό να έχουμε κατά νουν ότι το νέο επάγγελμα του ιστορικού υπηρετούσε συγκεκριμένες δημόσιες ανάγκες και πολιτικές σκοπιότητες, γι' αυτό και είχε μεγάλη σημασία η κοινοποίηση των αποτελεσμάτων της έρευνας σ' ένα κοινό, του οποίου την ιστορική συνείδηση εκίδωκε να διαμορφώσει, και το οποίο στρεφόταν στους ιστορικούς επιζητώντας την ιστορική του ταυτότητα. Εμφανίζεται έτσι εξ αρχής η ένταση ανάμεσα στους επιστημονικούς κανόνες του επαγγέλματος, από τη μια, οι οποίοι απαιτούσαν μια δέσμευση ανεπηρέαστη από προκαταλήψεις και αξιολογικές κρίσεις, και στην πολιτική λειτουργία του επαγγέλματος, από την άλλη, η οποία επαιρνε ως δεδομένη μια συγκεκριμένη κοινωνική τάξη πραγμάτων.

Αυτή η ένταση ανακλάται στην εκπαιδευτική αποστολή που προσ-

Διδακτική
ανάγκες

↓ Audience

Επταρχ

Πολιτική

πομπιστική

• Ιστορικός μαθήκη Δημόσιες/πολιτικές
Ανάγκες

Επταρχ

UNIVERSITY
1810
the
context
UMBOLDT
BILDUNG
ανδαρ in

διόρισε για τον εαυτό του το πανεπιστημίο του δέκατου ένατου αιώνα. Πρότυπο του πανεπιστημίου αυτού υπήρξε το Πανεπιστήμιο του Βερολίνου, που ιδρύθηκε το 1810 μέσα στα πλαίσια της αναδιοργάνωσης της δευτεροβάθμιας και ανώτερης εκπαίδευσης που ανέλαβε ο Βίλελμ φον Χούμπολντ στην Πρωσία κατά τη μεταρρυθμιστική περίοδο που ακολούθησε την καταστροφική ήττα της Πρωσίας από τον Ναπολέοντα κατά τα 1806 και 1807. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές, που μερικές φορές χαρακτηρίζονται ως μια «επανάσταση από τα πάνω», έθεσαν τις βάσεις για τη δημιουργία σύγχρονων οικονομικών, νομικών και κοινωνικών συνθηκών, ανάλογων με εκείνες που δημιούργησε η Γαλλική Επανάσταση, αλλά μέσα σ' ένα πολιτικό πλαίσιο που διατηρούσε σε μεγάλο βαθμό τις μοναρχικές, γραφειοκρατικές, στρατοκρατικές και αριστοκρατικές δομές του. Οι δημόσιοι υπάλληλοι, που ως επί το πλείστον στρατολογούνταν από μια πανεπιστημιακής εκπαίδευσης μεσαία τάξη, έπαιζαν κεντρικό ρόλο σ' ένα πολιτικό καθεστώς όπου οι αντιπροσωπευτικοί θεσμοί δεν λειτουργούσαν παρά μόνο στο επίπεδο της κοινότητας. Ο Χούμπολντ επιχείρησε να μεταρρυθμίσει τα Γυμνάσια και το πανεπιστήμιο με στόχο να παράσχει μια συνολική πνευματική και αισθητική παιδεία, ο πυρήνας της οποίας έγινε γνωστός ως *Bildung*⁶³, και μέσω της οποίας έπρεπε να τεθούν οι βάσεις για μια κοινωνία μορφωμένων και νομοταγών πολιτών. Οι μεταρρυθμίσεις κατ' ουδένα τρόπο δεν είχαν δημοκρατικούς στόχους. Η ανθρωπιστική παιδεία, με τη βαρύτητα που έδινε στους Λατίνους και κυρίως στους Έλληνες κλασικούς, όχι μόνο βάθαινε το χάσμα ανάμεσα στον μορφωμένο *Bürgertum* και στο λοιπό πληθυσμό αλλά και δημιουργούσε μια τάξη ανώτερων δημοσίων υπαλλήλων την οποία ο Fritz Ringer παρομοίασε με τους Κινέζους Μανδάρινους⁶⁴.

63. Ο όρος *Bildung* δεν μεταφράζεται εύκολα και πρέπει να τον δούμε μέσα στο πλαίσιο της κουλτούρας της γερμανικής διανόησης. Καμιά από τις αποδόσεις όπως «κουλτούρα» ή «εκπαίδευση» δεν είναι επαρκής. Ο Fritz Ringer επιχειρεί τον εξής ορισμό: «Το όραμα της μάθησης ως προσωπικής αυτοολοκλήρωσης μέσω μιας ερμηνευτικής σχέσης με σεβάσματα». «Το ερμηνευτικό στην ουσία μοντέλο της *Bildung* ενέπνευσε την κυρίαρχη ερμηνευτική τάση της γερμανικής φιλολογικής και ιστορικής επιστήμης, καθώς και τη γερμανική αντίληψη των *Geisteswissenschaften* (επιστημών του πνεύματος) [...] Στόχος της *Bildung* ήταν η καλλιέργεια προσωπικής και αξιολογικής κοσμοαντίληψης (*Weltanschauung*), και όχι η διαχειριστική επέμβαση στη φύση και στις κοινωνικές διαδοχές.» F. Ringer, *Fields of Knowledge: French Academic Culture in Comparative Perspective, 1890-1920*, Καίμπριτζ 1992, σ. 2.

64. Fritz Ringer, *The Decline of the German Mandarins: The German Academic Community, 1890-1933*, Καίμπριτζ, Μασσ. 1969.

SoS
FRITZ RINGER,
UNIVERSITY of BERLIN.

ΕΠΙΣΤΗΜΗ

μαθησια
έρευνα

Το νέο πανεπιστήμιο ενσάρκωνε τη συγχώνευση της Wissenschaft της Bildung. Σε αντίθεση με τα πανεπιστήμια του παλιού καθεστώτος, βασική λειτουργία των οποίων ήταν η μάθηση το Πανεπιστήμιο του Βερολίνου ήθελε να γίνει ένα κέντρο στο οποίο η διδασκαλία να προφώνεται μέσα από την έρευνα. Μ' αυτή την πρόθεση, κλήθηκε το 1825 στο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου ο Λέοπολντ φον Ράνκε. Ο Ράνκε ήταν ένας νεαρός καθηγητής στο Γυμνάσιο του Frankfurt/Oder, ο οποίος είχε πρόσφατα εκδόσει ένα βιβλίο όπου επιχειρούσε να αναπαραστήσει, μέσα από την κριτική προσέγγιση των πηγών, ένα μεγάλο μεθοδικό σχηματισμό στην ευρωπαϊκή πολιτική: την ανάδυση των σύγχρονων κρατικών συστημάτων ως πρωταρχικού παράγοντος στη διεθνή πολιτική, και την ισορροπία μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων που δημιουργήθηκε μετά το τέλος των ιταλικών πολέμων στα τέλη του δέκατου πέμπτου και στις αρχές του δέκατου έκτου αιώνα⁶⁵. Σ' ένα μεθοδολογικό επίκεντρο⁶⁶ του βιβλίου αυτού, απέρριπτε κάθε απόπειρα να γραφεί η ιστορία σε άλλη βάση από αυτήν των πρωτογενών πηγών, κατηγορώντας, μάλλον άδικα, όλες τις παλιότερες αφηγήσεις των Ιταλικών Πολέμων, συμπεριλαμβανομένων των κλασικών έργων του Guicciardini, ότι δεν έκαναν καμιά απολύτως κριτική εξέταση των στοιχείων. Στόχος του Ράνκε ήταν να κάνει την ιστορία μια αυστηρή επιστήμη που ασκείται από επαγγελματικά καταρτισμένους ιστορικούς. Ήθελε, σαν τον Θουκυδίδη, ο οποίος ήταν και το θέμα της διατριβής του, να γράψει μια ιστορία που να συνδυάζει την πιστή ανάπλαση του παρελθόντος με μια λογοτεχνική κομψότητα. Η ιστορία έπρεπε να γράφεται πρόχειρα, αλλά όχι μόνο, ή όχι κυρίως για ειδικούς, μα για ένα πλατύτερο κοινό. Η ιστορία έπρεπε να είναι επιστημονικός κλάδος αλλά ταυτόχρονα και μια πηγή πνευματικής καλλιέργειας.

ΝΕΑ
ΗΠΕΙΡΟΣ

ΚΡΑΤΗ

από
ΕΙΔΙΚΟΥΣ

Η αντίληψη του Ράνκε για την ιστορία ως αυστηρή επιστήμη χαρακτηρίζεται από την αντίφαση ανάμεσα στη ρητή επιταγή για αντικειμενική έρευνα, η οποία απορρίπτει κάθετα κάθε αξιολογική κρίση και μεταφυσικό στοχασμό, και στις άρρητες πολιτικές και φιλοσοφικές παραδοχές οι οποίες στην πραγματικότητα καθόριζαν αυτή την έρευνα. Για τον Ράνκε η επιστημονική έρευνα συνδεόταν στενά με κριτική μέθοδο. Η βαθιά εξοικείωση με τις μεθόδους της φιλολογικής κριτικής

65. Geschichten der romantischen und germanischen Völker von 1494 bis 1514.

Λογία 1824· στα αγγλικά: History of the Latin and Teutonic Nations, Λονδίνο 1887.

66. Zur Kritik neuerer Geschichtsschreiber, δημοσιευμένο χωριστά τον ίδιο χρόνο.

ΙΣΤΟΡΙΑ = ΝΟΗΜΑ.

θεωρούνταν απαραίτητη προϋπόθεση. Ο Ράνκε καθιέρωσε σεμινάρια στα οποία οι μέλλοντες ιστορικοί καταρτιζόνταν στην κριτική μελέτη των μεσαιωνικών εγγράφων. Το σεμινάριο αυτό καθ' εαυτό δεν ήταν κάτι το εντελώς καινούργιο. Ο Johann Christoph Gatterer είχε εισαγάγει κάτι ανάλογο στο Πανεπιστήμιο του Göttingen τη δεκαετία του 1770, αλλά μόνον ο Ράνκε το έκανε αναπόσπαστο κομμάτι της κατάρτισης του ιστορικού. Το 1848 πο είχαν υιοθετήσει όλα τα γερμανόφωνα πανεπιστήμια. Ο τρόπος που ο Ράνκε εννοούσε την αυστηρή επιστημονική δραστηριότητα προϋπέθετε πλήρη αποχή από κάθε αξιολογική κρίση. Όπως δήλωνε στην περίφημη εισαγωγική παράγραφο του πρώτου του βιβλίου για τους Ιταλικούς Πολέμους, χάρη στο οποίο κλήθηκε στο Βερολίνο, ο ιστορικός έπρεπε να αποφεύγει να «κρίνει το παρελθόν», και έπρεπε να περιορίζεται να «δείχνει το πώς έγιναν πράγματι τα γεγονότα»⁶⁷. Ταυτόχρονα όμως απέριπτε και κάθε είδος θετικισμού που θεωρούσε πως η βασική δουλειά του ιστορικού ήταν η απόδειξη των γεγονότων. Ενώ για τον Μαξ Βέμπερ, στο γύρισμα του εικοστού αιώνα, η αυστηρή ιστορική προσέγγιση θα αποκάλυπτε την απουσία ηθικού νοήματος από την ύπαρξη, για τον Ράνκε ανακλούσε έναν κόσμο νοημάτων και αξιών. Έγραφε: «Ενώ ο φιλόσοφος, που αντικρίζει την ιστορία από την προνομιά του θέσης του, αναζητεί το άπειρο μόνο στην πρόοδο, στην εξέλιξη και στην ολότητα, η ιστορία διαβλέπει κάτι το άπειρο μέσα στην κάθε ύπαρξη: σε κάθε κατάσταση, σε κάθε ον, υπάρχει κάτι αιώνιο, που προέρχεται από τον Θεό»⁶⁸. Έτσι η ιστορία αντικαθιστούσε τη φιλοσοφία ως η επιστήμη που μας αποκαλύπτει το νόημα του ανθρώπινου κόσμου.

Ο «αμερόληπτος» (*unpartheyisch*)⁶⁹ τρόπος να βλέπεις τα πράγματα που πρόσθετε ο Ράνκε, όχι μόνο δεν αποδείκνυε τη σχετικότητα, και επομένως και το μάταιο, κάθε αξίας, αλλά αποκάλυπτε τον ηθικό χαρακτήρα των κοινωνικών θεσμών έτσι όπως αυτοί είχαν αναπτυχθεί ιστορικά. Ο Ράνκε, παρότι αντικατέστησε τη φιλοσοφική προσέγγιση του Χέγκελ από μια ιστορική, συμφωνούσε μαζί του πως τα υπάρχοντα πολιτικά κράτη, στο βαθμό που αποτελούσαν τα προϊόντα μιας ιστορι-

67. Βλ. επίσης «Preface to the First Edition of *Histories of the Latin and Germanic Nations*», στο Leopold von Ranke, *The Theory and Practice of History*, επιμ. Georg G. Iggers και Konrad von Moltke, Ινδιανάπολις 1973, σ. 137.

68. «On the Character of Historical Science», στο ίδιο, σ. 38.

69. Στο ίδιο, σ. 41.

ΟΧΙ
ΕΠΙΤΙΜΙΣΜΟΣ
WEBER
νοημα
στη Ιστορία

ΝΟΗΜΑ

GOD
in
HISTORY

ΚΡΑΤΗ

Hegel + Ranke

RANKE +
BURKE

Θεία

Προνοία

ΟΧΙ
ΕΓΓΡΑΦΕΙΤΑΙ

ΕΡΑΣΜΟΣ

ΜΟΝΑΡΧΙΑ

ΦΩΤΙΣΜΕΝΗ

ΔΕΛΗΘΕΙΑ

ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ

ΤΕΧΝΙΚΗ

ΜΕΘΟΔΟΣ

...ς ανέλιξης, συνιστούσαν «ηθικές ενέργειες»⁷⁰, «σκέψεις του Θεού»⁷¹.
 Ο Ράνκε έφτασε έτσι σε μια θέση παρεμφερή με αυτήν του Έντμουντ
 Χερκ, ισχυριζόμενος ότι κάθε αμφισβήτηση των κατεστημένων κοινο-
 των θεσμών, είτε με επαναστατικά μέσα, είτε με υπερβολικές μεταρ-
 ράσεις, συνιστά παραβίαση του πνεύματος της ιστορίας⁷². Η «αμε-
 ρικανική» προσέγγιση του παρελθόντος που επιδιώκει απλώς να δείξει
 πώς έγιναν πράγματι τα γεγονότα», μας αποκαλύπτει τελικά,
 σύμφωνα με τον Ράνκε, τη σύμφωνη με το θέλημα του Θεού ισχύουσα
 εξηγήσεως των πραγμάτων. Για τον Ράνκε, όπως σε μεγάλο βαθμό και για τον
 Γκέτε, η ιστορία του σύγχρονου κόσμου αποδεικνύει τη σταθερότητα
 των πολιτικών και κοινωνικών θεσμών της Πρωσίας της Παλινόρθω-
 σης, όπου η ατομική ελευθερία και η ιδιοκτησία υπήρχαν και ευημερού-
 ντο υπό την αιγίδα μιας ισχυρής μοναρχίας και ενός φωτισμένου κρα-
 τικού μηχανισμού. Εξ ου και η κεντρικότητα του κράτους στην αντίλη-
 ψή του Ράνκε για την ιστορία. Δεν μπορεί κανείς να καταλάβει τη νέα
 αντίληψη της ιστορίας όπως την αντιλαμβάνονταν ο Ράνκε αν δεν τη δει
 στο πολιτικό και θρησκευτικό πλαίσιο που γεννήθηκε. Αυτό που
 ο Ράνκε έβλεπε φαίνεται ως αντίφαση, δηλαδή από τη μια η επαγ-
 γεματοποίηση της επιστήμης και το αίτημα για αυστηρή αντικειμενι-
 κότητα, και, από την άλλη, ο πολιτικός και πολιτιστικός ρόλος του
 ιστορικού, αποδεικνύεται τελικά ότι δεν είναι διόλου παράδοξα.
 Ο Ράνκε θα γίνει τελικά το πρότυπο της επαγγελματικοποιημένης
 ιστορικής επιστήμης του δέκατου ένατου αιώνα. Πριν από το 1848,
 ουσίως, κάθε άλλο παρά τυπικό δείγμα της γερμανικής ιστοριογραφίας
 του 19ου αιώνα, και ακόμα λιγότερο της διεθνούς. Η παράδοση της πολιτιστικής
 ιστορίας του Διαφωτισμού ήταν ακόμα πολύ ζωντανή στα έργα του
 Schlosser, του Gervinus και άλλων, οι οποίοι ασπάζονταν
 ανοιχτά πολιτικούς στόχους και είχαν μεν συνείδηση της ανά-
 λυσης των μεθόδων της φιλολογικής κριτικής, αρνούσαν όμως να τις
 εγκαταλείψουν. Το έντονο ενδιαφέρον για την ιστορία στην Ευρώπη
 ως αποτέλεσμα την εγκαίνιαση μακρόπνοων σχεδίων για την έκδο-
 ση πηγών της εθνικής ιστορίας. Ήδη το δέκατο ένατο αιώνα ο
 ιστορικός εγκαίνιασε ένα τέτοιο πρόγραμμα στην Ιταλία, το *Rerum ita-*
licarum scriptores. Στη Γερμανία τα *Monumenta Germaniae Historica*

70. «The Great Powers», στο ίδιο, σ. 100.

71. «A Dialogue on Politics», στο ίδιο, σ. 119.

72. R. Ranke, «Über die Verwandtschaft und den Unterschied der Historie und Politik», *Sämliche Werke*, τόμος 24, σ. 280-293.

ξεκίνησαν τη δεκαετία του 1820 ως μια τεράστια συλλογή πηγών της μεσαιωνικής γερμανικής ιστορίας. Η *Collection de documents inédits sur l'histoire de France* και τα *Chronicles and Memorials of Great Britain and Ireland During the Middle Ages* ανέλαβαν να κάνουν κάτι ανάλογο για τη Γαλλία και τα Βρετανικά Νησιά. Το 1821 ιδρύθηκε στο Παρίσι η École de Chartes για να καταρτίζει τους ιστορικούς και τους αρχειονόμους στην κριτική των πηγών. Αυτά όμως αφορούσαν σ' ένα σχετικά στενό κύκλο λογίων, ενώ την ίδια στιγμή η κύρια τάση ιστορικής γραφής στη Γαλλία, στη Μεγάλη Βρετανία και στις Ηνωμένες Πολιτείες, όπως δείχνουν τα ονόματα των Ζυλ Μισελέ, Thomas Babington Macaulay και George Bancroft, απευθυνόταν σ' ένα ευρύτερο κοινό.

Αν κρίνουμε από το ρόλο που έπαιζαν οι ιστορικοί στη δημόσια ζωή, η ιστορία έχαιρε στη Γαλλία ίσως ακόμα μεγαλύτερης εκτίμησης απ' όσο στη Γερμανία. Ο Φρανσουά Γκιζό, ο Ζυλ Μισελέ, ο Λουί Μπλαν, ο Λαμαρτίνος, ο Αλέξις ντε Τοκβίλ, ο Ιππολύτ Ταιν και ο Αδόλφος Θιέρσος, κατέλαβαν όλοι τους θέσεις στη γαλλική πολιτική σκηνή, ενώ κάτι αντίστοιχο δεν υπήρξε στη Γερμανία. Ίσως αυτό να οφείλεται στο ότι οι ιστορικές σπουδές στη Γαλλία ήταν λιγότερο επαγγελματιοποιημένες και επομένως λιγότερο ξεκομμένες απ' το ευρύτερο μορφωμένο κοινό, σε σχέση με τη Γερμανία, όπου οι ιστορικοί όλο και περισσότερο εντάσσονταν στα πανεπιστήμια συμμορφούμενοι στις ειδικές ακαδημαϊκές απαιτήσεις. Η διαφορά πολιτικής κουλτούρας μεταξύ Γερμανίας και Γαλλίας μπορεί εν μέρει να εξηγήσει το άνοιγμα Γάλλων ιστορικών, όπως του Γκιζό, του Τιερύ, του Μπλαν και του Τοκβίλ, σε κοινωνικά ζητήματα, σε αντίθεση με το πολύ μεγαλύτερο βάρος που έδιναν οι Γερμανοί στην πολιτική και διπλωματική ιστορία.

Μετά το 1848 στη Γερμανία, και μετά το 1870 στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, στις Ηνωμένες Πολιτείες και στην Ιαπωνία (και κάπως αργότερα στη Μεγάλη Βρετανία και στην Ολλανδία) οι ιστορικές σπουδές επαγγελματιοποιήθηκαν. Γενικά ακολουθήθηκε το γερμανικό μοντέλο: στις Ηνωμένες Πολιτείες με την εισαγωγή του προγράμματος εκπόνησης διδακτορικής διατριβής στο Πανεπιστήμιο Johns Hopkins το 1872, στη Γαλλία ήδη από το 1868 με την ίδρυση της École Pratique des Hautes Études στο Παρίσι που έδωσε έμφαση στην έρευνα. Το σεμινάριο άρχισε να υποκαθιστά, ή τουλάχιστον να συμπληρώνει, την παράδοση. Ιδρύθηκαν περιοδικά που διέδιδαν τις νέες μεθόδους επιστημονικής δραστηριότητας. Έτσι το *Historische Zeitschrift* (1859) ακολούθησε η *Revue Historique* (1876), η *Rivista Storica Italiana* (1884),

Μακωζέ
ΓΑΛΛΙΑ
ΓΕΡΜΑΝΙΑ

1848

SEMINARS
ΟΧΙ
ΠΑΡΑΔΟΣΗ

PROFESSIONALIZATION.

το *English Historical Review* (1886), το *American Historical Review* (1895), και άλλα ανάλογα σε άλλες χώρες. Είναι ενδεικτικό ότι το πρώτο τεύχος του *English Historical Review* άνοιγε μ' ένα άρθρο του Λόρδου Άκτον για τις «Γερμανικές Σχολές Ιστορίας»⁷³. Η Αμερικανική Ιστορική Εταιρεία, που ιδρύθηκε το 1884, επέλεξε για πρώτο επίτιμο μέλος της τον Ράνκε, «τον πατέρα της ιστορικής επιστήμης»⁷⁴. Γενικά η μετατόπιση προς το γερμανικό μοντέλο σήμαινε μια απομάκρυνση από την ευρύτερη πολιτιστική ιστορία προς όφελος ενός στενότερου εστιασμού στην πολιτική. Η αντίφαση που επισημάναμε στον Ράνκε ανάμεσα στο αίτημα για αποφυγή αξιολογικών κρίσεων εκ μέρους της αυστηρής επιστήμης, και στην πρόσδεση, στην πράξη, της ιστοριογραφίας σε πολιτικές και κοινωνικές αξίες παρατηρείται και στη νέα επαγγελματική ιστορία. Πραγματικά, η εντυπωσιακή ανάπτυξη της ακαδημαϊκής ιστορίας κατά το δέκατο ένατο αιώνα είχε άμεση εξάρτηση από τις πολιτικές και κοινωνικές δομές. Οι ιστορικές σπουδές, όχι μόνο στη Γερμανία αλλά και στη Γαλλία, εντάχθηκαν στα κρατικά πανεπιστήμια και ερευνητικά ιδρύματα. Και, παρ' όλη την ακαδημαϊκή ελευθερία που απολάμβανε το καθηγητικό σώμα, οι διαδικασίες στρατολόγησής του, στις οποίες έπαιζε ρόλο και το κράτος, εξασφάλιζαν έναν υψηλό βαθμό συμμόρφωσης⁷⁵.

Το κυρίαρχο consensus στη Γερμανία διέφερε βέβαια απ' το αντίστοιχο γαλλικό, καθώς ανακλούσε μια διαφορετική πολιτική κουλτούρα, και τα δύο όμως είχαν βαθιές ρίζες στις αξίες των κατεστημένων μεσαιωνών τάξεων, της *Bürgertum* και της μπουρζουαζίας. Και στις δύο χώρες η ιστοριογραφία ασπαζόταν συνειδητά φιλελεύθερες θέσεις οι οποίες διέφεραν από το συντηρητισμό του Ράνκε. Στη Γαλλία αυτός ο φιλελευθερισμός ταυτίστηκε, ειδικά μετά το 1871, με τις δημοκρατικές παρα-

AHA
USA
1884

ΑΝΤΙΦΑΣΗ
ΡΑΝΚΕ

ΚΡΑΤΟΣ
HUMANITIES

ΓΑΛΛΙΑ
Φιλελευθερισμός

73. Lord Acton, «German Schools of History», *English Historical Review* I (1986), σ. 7-42.

74. Ο Herbert B. Adams χρησιμοποίησε αυτή την έκφραση στο «Νέες μέθοδοι μελέτης στην ιστορία» στο Johns Hopkins University, *Studies in History and Political Science* II (1884), σ. 65-6λ. επίσης Adams, «Leopold von Ranke», *American Historical Association Papers*, III (1888), σ. 104-105.

75. Για τη στρατολόγηση των ιστορικών στη Γερμανία, βλ. Wolfgang Weber, *Priester der Klio: Historisch-sozialwissenschaftliche Studien zur Herkunft und Karriere deutscher Historiker und zur Geschichte der Geschichtswissenschaft 1800-1970*, Frankfurt am Main 1984· συγκριτικά, Christian Simon, *Staat und Gesellschaft in Frankreich und Deutschland 1871-1914: Situation und Werk von Geschichtswissenschaftlern an den Universitäten Berlin, München, Paris, τόμοι 2, Βέρνη 1988.*

ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

δόσεις. Ήταν εκκοσμικευμένος, αντικληρικαλιστικός, αντίθετος στον Καθολικισμό και στους βασιλόφρονες⁷⁶. Στη Γερμανία, μετά την ήττα της Επανάστασης του 1848, επεδίωκε την εφαρμογή των φιλελεύθερων κοινωνικών και οικονομικών στόχων μέσα στα πλαίσια της ημιαυταρχικής μοναρχίας των Χοεντσόλερν. Έτσι στις ιστορίες του Μισελέ ή του Λαβίς στη Γαλλία, ή σ' εκείνες του Sybel και του Treitschke στη Γερμανία, διατυπώνονται πολύ διαφορετικοί μύθοι για το εθνικό παρελθόν. Εκείνο που κάνει πάντως εντύπωση είναι πώς η επαγγελματισμοποίηση και η εμπέδωση των επιστημονικών ηθών και πρακτικών οδήγησαν παντού σε μια εντονότερη ιδεολογικοποίηση της ιστορικής γραφής. Οι ιστορικοί πήγαιναν στα αρχεία για να βρουν στοιχεία με τα οποία να στηρίζουν τα εθνικιστικά ή τα ταξικά ιδεολογήματά τους, για να τους προσδώσουν το φωτιστέφανο της επιστημονικής εγκυρότητας.

Γενικά, η νέα ιστορική οπτική, που αργότερα θα αναφέρεται συχνά με τον όρο ιστορικισμός (Historicismus)⁷⁷, χαιρετίστηκε ως μια πνευματική πρόοδος. Ο ιστορικισμός ήταν κάτι περισσότερο από μια θεωρία για την ιστορία. Συνιστούσε μια συνολική φιλοσοφία της ζωής, έναν ιδιαίτερο συνδυασμό μιας αντίληψης για την επιστήμη, και ειδικά για τις επιστήμες του ανθρώπου και του πολιτισμού, και μιας αντίληψης για την πολιτική και κοινωνική τάξη πραγμάτων. Πίστευε ότι, όπως το λέει ο Ορτέγκα y Γκασέτ, «ο άνθρωπος, με μια λέξη, δεν έχει φύση: αυτό που έχει είναι [...] ιστορία»⁷⁸. Αλλά επίσης πίστευε σταθερά ότι η ιστορία έχει νόημα κι ότι αυτό το νόημα φανερώνεται μόνο μέσα στην ιστορία. Ειδικά η ιστορία μ' έναν τέτοιον τρόπο, καθίσταται ο μοναδικός τρόπος μελέτης των ανθρώπινων πραγμάτων. Οι ιστορικοί και οι

76. Βλ. William Keylor, *Academy and Community: The Foundation of the French Historical Profession*, Καμπριτζ Μασσ. 1975.

77. Βλ. Georg G. Iggers, «Historicism: The History and the Meaning of the Term», *Journal of the History of Ideas* 56 (1995), σ. 129-151. Αποφεύγω συνειδητά τον όρο «ιστορικισμός» γιατί έχει συχνά αντιφατικές σημασίες. Θα προτιμούσα τον όρο «ιστορισμός» (Historismus), ο οποίος χαρακτηρίζει ειδικότερα την κοσμοαντίληψη και την επιστημονική πρακτική των Γερμανών ιστορικών του δέκατου ένατου και του πρώτου μισού του εικοστού αιώνα που εξετάσαμε σ' αυτό το κεφάλαιο. Αλλά ο όρος «ιστορισμός» ουσιαστικά εξαφανίστηκε από τα αγγλικά όταν τα κείμενα του Κρότσε έγιναν γνωστά με τις μεταφράσεις τους τις δεκαετίες του 1920 και 1930. Ο Κρότσε κάνει λόγο για *storicismo*, σε αντίθεση με τον παλιότερο *istorismo*, ο οποίος ανταποκρινόταν περισσότερο στις γερμανικές χρήσεις.

78. Ortega y Gasset, *History as a System and Other Essays Toward a Philosophy of History*, Νέα Υόρκη 1941, σ. 217.

κοινωνικοί φιλόσοφοι σαν τον Ernst Troeltsch και τον Friedrich Meinecke χρησιμοποίησαν ακολούθως τον όρο ιστορικισμός για να ορίσουν την κοσμοαντίληψη που ήταν κυρίαρχη στο γερμανικό ακαδημαϊκό χώρο του δέκατου ένατου αιώνα αλλά επίσης και στον κόσμο της κατεστημένης Bürgertum. Ο Friedrich Meinecke χαρακτήρισε το 1936 τον ιστορικισμό ως «το ανώτατο σημείο κατανόησης των ανθρώπινων πραγμάτων»⁷⁹.

Θεωρητικά, αυτή η προσέγγιση οδηγούσε στο άνοιγμα όλων των σφαιρών της ανθρώπινης δραστηριότητας στην ιστορική μελέτη. Στην πράξη όμως διεύρυνε αλλά και περιόρισε ταυτόχρονα την ιστορική οπτική. Είναι σημαντικό να έχουμε κατά νουν πως η γερμανική ακαδημαϊκή ιστορία πήρε τη σύγχρονη μορφή της στα πρώτα δύο τρίτα του δέκατου ένατου αιώνα, δηλαδή προ της εκβιομηχάνισης και του εκδημοκρατισμού της γερμανικής κοινωνίας, και πως έφερε πάνω της τη σφραγίδα αυτής της εποχής. Οι βασικές της παραδοχές παρέμειναν εν πολλοίς αμετάλλακτες μετά το 1870 για τρεις, πιθανώς, λόγους: το τεράστιο κύρος που είχε αποκτήσει πλέον η γερμανική ιστορική επιστήμη, τις ιδιαίτερες πολιτικές συνθήκες στη Γερμανία μετά την αποτυχημένη επανάσταση του 1848-1849, και την ακόλουθη πορεία ενοποίησης υπό την ηγεσία του Μπίσμαρκ που απέτρεψε την επικράτηση των δημοκρατικών ηθών στη Γερμανία. Αλλά, παρ' όλα αυτά, η γερμανική εκδοχή της ιστορικής επιστήμης έγινε, όπως είδαμε, το μοντέλο των επαγγελματιών ιστορικών σπουδών σε όλες τις χώρες, δηλαδή σε πολιτικές και πνευματικές συνθήκες διαφορετικές απ' αυτές της Γερμανίας. Έτσι, οι εκτός Γερμανίας ιστορικοί υιοθέτησαν στοιχεία της γερμανικής επιστημονικής πρακτικής δίχως να κατανοούν, ή να θέλουν να κατανοήσουν, τα βασικά πολιτικά και φιλοσοφικά πιστεύω που συνδέονταν άρρηκτα μ' αυτά. Συχνά, για παράδειγμα, γίνεται το λάθος να θεωρείται ο Ράνκε ως ένας θετικιστής «αποφασισμένος να μείνει αυστηρά στα γεγονότα, να μην κάνει κήρυγμα, να μην ηθικολογεί, να μη διακοσμεί την αφήγηση, αλλά να λέει απλώς την ιστορική αλήθεια»⁸⁰.

Σύμφωνα με την ιστορικιστική θεωρία του Ράνκε, «κάθε εποχή πλη-

79. Friedrich Meinecke, *Die Entstehung des Historismus*, Werke III, Μόναχο 1965, σ. 4· στα αγγλικά: *Historism: The Rise of a New Historical Outlook*, Νέα Υόρκη, 1972.

80. Herbert B. Adams, «Leopold von Ranke», σ. 104-105. Βλ. επίσης Georg G. Iggers, «The Image of Ranke in American and German Historical Thought», *History and Theory* 2 (1962), σ. 17-40· επίσης Novick, *That Noble Dream*.

BISMARCK

RANKE
OXI
θετικιστής

σιάζει τον Θεό»⁸¹. Στην πραγματικότητα βέβαια ούτε ο Ράνκε, ο οποίος είχε ακόμα μια πλατιά ευρωπαϊκή οπτική, θεωρούσε πως όλες οι εποχές ενδιαφέρουν εξίσου τον ιστορικό. Ο Ράνκε ήθελε να γράψει παγκόσμια ιστορία, αλλά η παγκόσμια ιστορία ήταν γι' αυτόν συνώνυμη με την ιστορία των γερμανικών και λατινικών λαών, της κεντρικής και δυτικής Ευρώπης. «Η Ινδία και η Κίνα», γράφει, «έχουν ένα μακρό παρελθόν», δεν έχουν όμως, στην καλύτερη περίπτωση, παρά μια «φυσική ιστορία»⁸² και όχι κανονική ιστορία με την έννοια που αυτός την εννοούσε. Σύμφωνα με τον Ράνκε η δουλειά των ιστορικών περιοριζόταν ακόμα περισσότερο στα έθνη και στην πολιτική ιστορία των εθνών. Οι ιστορικοί αισθάνονταν υποχρεωμένοι να πηγαίνουν στα αρχεία, όπου δεν υπήρχαν μόνον επίσημα κρατικά έγγραφα αλλά και πολλές πληροφορίες διοικητικής, οικονομικής και κοινωνικής φύσεως τις οποίες όμως ως επί το πλείστον αγνοούσαν. Και ενώ πριν από το δέκατο ένατο αιώνα υπήρχαν κάποιες γυναίκες ιστορικοί, τώρα ήταν σχεδόν παντελώς απύσες από ένα επάγγελμα όπου δεν υπήρχε θέση γι' αυτές.

Στο γύρισμα όμως του αιώνα ο Ernst Troeltsch έκανε λόγο για μια «κρίση του ιστορισμού»⁸³. Εξέφραζε μια γνώμη, που αποκτούσε όλο και μεγαλύτερη απήχηση, πως οι ιστορικές σπουδές είχαν καταδείξει τη σχετικότητα των αξιών και την έλλειψη νοήματος της ύπαρξης. Η «κρίση του ιστορισμού»⁸⁴, που έγινε πολύ δημοφιλές θέμα συζήτησης στη Γερμανία μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, θεωρούνταν τότε σαν αποτέλεσμα πνευματικών κυρίως εξελίξεων. Η «κρίση» έγινε πιο έντονα αισθητή στη Γερμανία (γιατί εκεί υπήρχε μεγαλύτερη αναντιστοιχία ανάμεσα στις φιλοσοφικές πεποιθήσεις των αρχών και των μέσων του δέκατου ένατου αιώνα και στην πραγματικότητα του εικοστού. Δεν απειλούνταν μόνον ο ιστορισμός, ως κοσμοαντίληψη που ρίζωνε μέσα στον ιδεαλισμό της κλασικής γερμανικής κουλτούρας, αλλά ολόκληρη η κουλτούρα της γερμανικής Bürgertum και το ιδεώδες της η Bildung.

81. Leopold von Ranke, «On Progress in History», στο *The Theory and Practice of History*, σ. 53.

82. Leopold von Ranke, «On the Character of Historical Science», στο ίδιο, σ. 46.

83. Ernst Troeltsch, «Die Krisis des Historismus», *Die Neue Rundschau* 33 (1922), I, σ. 572-590. *Der Historismus und seine Probleme, Gesammelte Schriften*, Aalen 1961, τόμοι 4.

84. Βλ. Karl Heussi, *Die Krisis des Historismus*, Tübingen 1932, και Karl Mannheim, «Historismus», στο Kurt H. Wolf (επιμ.), *Wissenssoziologie: Auswahl aus dem Werk*, Neuwied 1970.

GLOBAL
HISTORY

ΓΥΝΗΚΕΣ

CRISIS

?

ΚΛΑΣΙΚΟΣ ΙΣΤΟΡΙΚΙΣΜΟΣ

Ενώ, η ακαδημαϊκή ιστορία, που τόσο κεντρική θέση κατείχε στη ζωή και κοινωνική ταυτότητα το δέκατο ένατο αιώνα, είχε χάσει την πηγή της με τη δημόσια ζωή. Η θεσμοποίηση της διδασκαλίας και έρευνας και η συνακόλουθη πίεση για εξειδίκευση κατέστρεψαν εν μέρει τη στενή σχέση μεταξύ *Wissenschaft* και *Bildung*, η οποία χαρακτήριζε τη μεγάλη πολιτική ιστοριογραφία του δέκατου ένατου αιώνα.

επιστ. ηγός

ΔΗΜΟΣΙΑ

122094

Formation

culture

self-cultivation

ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗ

παράδειγμα εξεικ. Bildung + Professur